

บทที่ 2

วรรณคดีที่เกี่ยวข้อง

วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย เรื่องนี้ ผู้วิจัยนำเสนอโดยแบ่งเป็น 5 ตอนด้วยกันคือ

ตอนที่ 1 แนวความคิด เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

ตอนที่ 2 แนวความคิด เกี่ยวกับผู้นำ

ตอนที่ 3 ผู้นำท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชน

ตอนที่ 4 โครงการประกวดหมู่บ้านพัฒนาระดับ เขต และหลักเกณฑ์การตัดสินการ
ประกวดหมู่บ้านพัฒนา

ตอนที่ 5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 1 แนวความคิด เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนมีการกำเนิดมานานควบคู่กับการเกิดของชุมชน หรือการที่มนุษย์มาอยู่
รวมกันเป็นชุมชน ในสังคมประเทศที่กำลังพัฒนา (Developing Countries) มีความจำเป็นที่
จะต้องเร่งรัดความเจริญก้าวหน้าในประเทศของตนให้ทัดเทียมกับประเทศอื่น ๆ แม้แต่ในประเทศ
ไทยก็มีหลักฐานยืนยันว่าได้มีการพัฒนาชุมชนกันมาแล้ว ตั้งแต่สมัยสุโขทัย (สุเทพ เชาวลิขิต, 2524)
สำหรับแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนนั้น เป็นแนวความคิดหนึ่งที่ประเทศไทยได้รับมาจาก
ประเทศในแถบตะวันตก โดยมีความเชื่อกันว่า แนวความคิดนี้ดีที่สุดในการนำไปพัฒนาชุมชนทั้งใน
ชนบทและในเมือง (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, 2532) ซึ่งสามารถสรุปเป็นประเด็นได้ดังต่อไปนี้

1.1 ความหมายของการพัฒนาชุมชน หากจะพิจารณาความหมายของคำว่า
"การพัฒนาชุมชน" แล้ว จะเห็นได้ว่าคำนี้ประกอบด้วยคำ 2 คำ คือ พัฒนา กับชุมชน ฉะนั้น
เพื่อช่วยให้การเข้าใจคำว่าพัฒนาชุมชนดีขึ้น ก่อนอื่นการพิจารณาคำ 2 คำข้างต้นเสียก่อน

คำว่า "พัฒนา" (Development) สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2526) ได้ให้ความหมายของคำว่า พัฒนาว่าหมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทาง (directed Change) หรือการเปลี่ยนแปลงที่ได้มีการวางแผนไว้แน่นอนล่วงหน้า (planned change) นอกจากนี้วิทยา เชียงกูล (2527) ได้ให้ความหมายไว้ว่า "การทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุข ความสะดวกสบาย ความอยู่ดีกินดี ความเจริญทางศิลปวัฒนธรรมและจิตใจ และความสงบสันติ ซึ่งนอกจากจะขึ้นอยู่กับ การได้รับปัจจัยทางวัตถุเพื่อตอบสนองความต้องการทางร่างกายแล้ว ประชาชนยังต้องการพัฒนาทางการศึกษา สิ่งแวดล้อมที่ดี การพักผ่อนหย่อนใจและการพัฒนาทางวัฒนธรรมและจิตใจ ด้วย ความต้องการทั้งหมดนี้บางครั้งเราเรียกกันว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อให้เห็นว่าการพัฒนาไม่ได้ขึ้นอยู่กับ การเพิ่มปริมาณสินค้า หรือการเพิ่มรายได้เท่านั้น หากอยู่ที่การเพิ่มความพอใจ ความสุขของประชาชนมากกว่า"

คำว่า "ชุมชน" (Community) ได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลายท่าน ซึ่งสรุปแล้วชุมชน หมายถึง กลุ่มชนซึ่งอยู่ร่วมกันโดยมีความรู้สึกผูกพันในทาง เชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ศาสนา หรือ การดำรงชีวิตที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน .หรือจะโดยกรณีอะไรก็ตามหากบุคคลเหล่านั้นอยู่อาศัยรวมกลุ่มกันแล้ว จะถูกจัดว่าอยู่ในชุมชนเดียวกัน

ดังนั้น เมื่อรวมสองคำเข้าด้วยกัน คือ "พัฒนา + ชุมชน" หรือ "Community + Development" จึงสามารถที่จะให้ความหมายของคำว่า การพัฒนาชุมชนได้ว่า หมายถึง การกระทำโดยวิธีใด ๆ ก็ตาม เพื่อปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงให้ชุมชนนั้น ๆ มีวิวัฒนาการหรือความเจริญเติบโตในทางที่ดีขึ้น

นอกจากนี้ จากการศึกษาความหมายของการพัฒนาชุมชน ได้พบว่า มีผู้รู้และหน่วยงานได้ให้ความหมายไว้พอจะกล่าวได้ดังต่อไปนี้

สุวิทย์ ยี่งวรพันธ์ (2509) ได้ให้ความหมายของคำว่า การพัฒนาชุมชนไว้เป็นข้อ ๆ ดังนี้

1. การปรับปรุงให้ชุมชนใดชุมชนหนึ่งดีขึ้นหรือมีวิวัฒนาการดีขึ้น
2. การส่งเสริมให้ชุมชนนั้น ๆ มีวิวัฒนาการดีขึ้น คือ เจริญทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม
3. การพัฒนาชุมชนนั้น จะต้องมีการพัฒนาทางด้านวัตถุและพัฒนาจิตใจ
4. การพัฒนาชุมชนคือ กระบวนการที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น ทั้งนี้โดยประชาชน เข้าร่วมมือและริเริ่มดำเนินงานเอง

พัฒน์ นุญรัตพันธ์ (2515) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนไว้ว่า "การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการอย่างหนึ่งที่รัฐบาลนำมาใช้เพื่อเป็นการกระตุ้นเตือน ชี้แนะ และส่งเสริมให้ประชาชนในชนบทเกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และเสริมสร้างท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้าทั้งในด้าน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการดูแลตนเองตามระบอบประชาธิปไตย"

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2515) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนไว้ว่า "การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น โดยความร่วมมืออย่างจริงจังของประชาชนให้ดีขึ้น โดยความร่วมมืออย่างจริงจังของประชาชน และควรจะเป็นความคิดริเริ่มของประชาชนเอง แต่ถ้าประชาชนไม่รู้จักคิดริเริ่มก็ให้ใช้เทคนิคกระตุ้นเตือนให้เกิดความคิดริเริ่มขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้กระบวนการนี้ได้รับการตอบสนองจากประชาชนด้วยความกระตือรือร้นอย่างจริงจัง"

นิรุติ ไชยกุล (2522) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนไว้ว่า "การพัฒนาชุมชน คือ การพัฒนาความรู้ความสามารถของประชาชนในชุมชน เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในการช่วยตนเอง เพื่อนบ้านและชุมชนให้มีมาตรฐานความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยการร่วมมือกันระหว่างประชาชนกับรัฐบาล การพัฒนาชุมชน เป็นวิธีการที่นำเอาบริการของรัฐผนวกเข้ากับความต้องการของประชาชน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต (Quality of life) ของประชาชนให้ดีขึ้น"

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2532) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนไว้ว่า "การพัฒนาชุมชน หมายถึง การเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนเมืองและชนบทไทยในทิศทางที่คาดหวังว่าน่าจะดีขึ้นกว่าเดิม อันเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งทางวัตถุและจิตใจ"

อาเธอร์ ดันแฮม (Arthur Dunham, 1958) ได้กล่าวไว้ว่าการพัฒนาชุมชนคือ "การรวบรวมกำลังดำเนินการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนให้มีความเป็นปึกแผ่นและดำเนินการไปในแนวทางที่คนต้องการ โดยอาศัยการรวมกำลังของประชาชนในชุมชนนั้นในการช่วยเหลือตนเองและร่วมมือกันดำเนินงาน แต่มักจะได้รับความช่วยเหลือทางด้านวิชาการจากหน่วยราชการหรือองค์การอาสาสมัครอื่น ๆ "

กระทรวงศึกษาธิการ (2530) ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนในระเบียบว่าด้วยหน้าที่ของโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบทว่า การพัฒนาชุมชนคือ "การยกระดับมาตรฐานการครองชีพและสุขภาพอนามัยของประชาชนให้สูงขึ้น ส่งเสริมรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น โดยร่วมมือกับประชาชนและหน่วยงานต่าง ๆ "

กรมการพัฒนาชุมชน (2530) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนไว้ว่า

"การพัฒนาชุมชน คือ การพัฒนากำลังความคิดและความสามารถของบุคคลในการทำงานร่วมกัน ระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐบาลกับประชาชน เพื่อปรับปรุงตนเองและชุมชนออกไปสู่ความเจริญ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและการปกครอง"

ความหมายของการพัฒนาชุมชนที่องค์การสหประชาชาติ (U.N., Department of Economic and Social Affairs, 1963) ยึดถือเป็นมาตรฐานและใช้กันอย่างแพร่หลายคือ

"การพัฒนาชุมชนเป็นกรรมวิธี (Process) ซึ่งดำเนินไปด้วยกำลังของประชาชนเอง กับเจ้าหน้าที่ของทางรัฐบาล เพื่อที่จะปรับปรุงสภาพทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ ให้เจริญยิ่งขึ้น และผสมผสานชุมชนเหล่านั้นเป็นชีวิตของชาติ และเพื่อให้ประชาชนสามารถอุทิศตนเองเพื่อความก้าวหน้าของประเทศชาติได้อย่างเต็มที่"

จากความหมายของการพัฒนาชุมชน ที่มีผู้รู้ให้ทรรศนะไว้ต่าง ๆ กันดังกล่าว จะพบว่า ความหมายต่าง ๆ เหล่านี้มีความแตกต่างกันในข้อปลีกย่อยบางประการ แต่เมื่อศึกษาจากสาระสำคัญแล้วพบว่า มีส่วนที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งอาจสรุปได้ว่า การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการที่มุ่งปรับปรุงและส่งเสริมความเจริญให้แก่ชุมชนในทุก ๆ ด้าน ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม การศึกษา สุขภาพอนามัย และการเมืองการปกครอง โดยยึดถือประชาชนเป็นหลักสำคัญในการที่จะมีส่วนร่วมเพื่อดำเนินการต่าง ๆ เช่น ริเริ่มเอง วางแผนและปฏิบัติด้วยตนเอง โดยการพยายามใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนนั้นให้เป็นประโยชน์มากที่สุด รัฐบาลจะให้ความช่วยเหลือเท่าที่จำเป็นเพียงเพื่อส่งเสริมหรือสนับสนุนการช่วยเหลือประชาชนเท่านั้น

นอกจากนี้แล้ว ไพรด์นั เคเซอร์นทร์ (2525) ได้นำความหมายของการพัฒนาชุมชนในแง่ต่าง ๆ มาวิเคราะห์ให้ลึกซึ้งลงไปอีก โดยกล่าวไว้ว่า การพัฒนาชุมชนเป็นทั้งกระบวนการ (Process) วิธีการ (Method) กรรมวิธีเปลี่ยนแปลง (Movement) และเป็นแผนงาน (Program) ซึ่งมีรายละเอียดที่สำคัญดังนี้

1. การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการ (Process) ที่จะต้องทำต่อเนื่องอย่างมีระบบ เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่ง การเปลี่ยนแปลงนี้จำเป็นต้องใช้เวลา และจำเป็นต้องอาศัยกรรมวิธีการเปลี่ยนแปลงที่ถูกต้อง

2. การพัฒนาชุมชนเป็นกรรมวิธี เปลี่ยนแปลง (Movement) จากลักษณะหนึ่งไปสู่อีกลักษณะหนึ่ง โดยเฉพาะการ เน้นการ เปลี่ยนแปลงทางทัศนคติของคน เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางวัตถุ

3. การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการ (Method) ที่ใช้ความสามารถของประชาชนและความร่วมมือระหว่างประชาชนกับรัฐบาลในการก่อให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น วิธีการนี้ต้อง เป็นที่ยอมรับและสามารถนำการ เปลี่ยนแปลงลงมาสู่ชุมชนอย่างถาวรและมีประโยชน์ต่อชุมชน

4. การพัฒนาชุมชนเป็นแผนงานหรือโครงการ (Program) ที่จัดทำขึ้นตามหลักการ พัฒนาชุมชน เพื่อนำแผนงานหรือโครงการไปปฏิบัติให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงโดยคนในชุมชน

จะเห็นได้ว่าการพัฒนาชุมชนนั้นมุ่งที่การพัฒนาคน เพื่อประโยชน์ของชุมชนและสิ่งแวดล้อมมากกว่าที่จะมุ่งพัฒนา เฉพาะด้านวัตถุแค่เพียงอย่างเดียว และการพัฒนาควร เป็นไปอย่างมีระบบแบบแผน โดยอาศัยระยะเวลาและกรรมวิธีการ เปลี่ยนแปลงที่ใช้ความสามารถของประชาชนและความร่วมมือของทุกฝ่ายทั้งภาครัฐบาลและ เอกชนนั้นเอง

1.2 เป้าหมายของการพัฒนาชุมชน

จากความหมายของการพัฒนาชุมชน จะเห็นได้ว่าการพัฒนาชุมชนครอบคลุมถึงการ พัฒนาให้ประชาชนในชุมชนมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นทั้งในด้าน เศรษฐกิจ สังคม การ เมืองและวัฒนธรรม อันมิใช่เป็นกระบวนการพัฒนาที่พัฒนาทางด้านวัตถุแค่เพียงอย่างเดียว การพัฒนาทางด้านจิตใจก็มีความสำคัญอย่างยิ่งด้วย นอกจากนี้กระบวนการพัฒนาชุมชนยังมุ่งส่งเสริมการศึกษา ให้แก่ประชาชน โดย เน้นการ เปลี่ยนแปลงทางทัศนคติและแนวคิดของประชาชนให้เอื้อต่อการพัฒนาอีกด้วย ซึ่งสิ่งที่กล่าวมาแล้วนี้ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชนทั้งสิ้น (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, 2532) สำหรับ เป้าหมายของการพัฒนาชุมชนนั้นมีผู้รู้หลายท่านได้กล่าวไว้หลายประการ อาทิเช่น

ไพฑูริย์ เครือแก้ว (2513) ได้กล่าวถึงเป้าหมายในงานพัฒนาชุมชนไว้ว่า "ขบวนการพัฒนาชุมชนเป็นขบวนการที่มุ่งหวังจะพัฒนาตัวบุคคล กลุ่มบุคคล ปรากฏการณ์และสิ่งแวดล้อมทางวัตถุและสังคมของหมู่บ้าน"

ทวี ทิมขำ (2523) ได้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับ เป้าหมายของการ พัฒนาชุมชนไว้ดังต่อไปนี้

1. เร่งการเพิ่มผลผลิตและเพิ่มรายได้ต่อครอบครัวในด้านการเกษตรและอุตสาหกรรม เป็นการสร้างความเสมอภาคในเรื่องการกระจายรายได้แก่บุคคล

2. ปรับปรุงส่งเสริมการสร้างงานในชนบท เพื่อให้มีการใช้แรงงานให้เต็มที่ แก้ปัญหาคนว่างงาน

3. ปรับปรุงส่งเสริมการอนามัยและการสุขาภิบาล

4. ส่งเสริมการศึกษาและอบรมเยาวชน

5. ส่งเสริมขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมของหมู่บ้าน

6. ส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น

7. ควบคุมทรัพยากรธรรมชาติ และการจัดสรรให้เป็นระเบียบ โดยความยุติธรรมที่สุด

8. สร้างโอกาสให้ประชาชนได้รับความช่วยเหลือในเรื่องของอำนาจการต่อรอง สินเชื่อ การชลประทาน รวมทั้งเทคโนโลยีและบริการต่าง ๆ ที่รัฐพึงให้แก่ประชาชนทุกด้าน

วิรัช วิรัชนิการรณ (2532) ได้กล่าวถึงเป้าหมายของการพัฒนาชุมชนไว้ว่า "การพัฒนาคนในชุมชนให้มีทั้งคุณภาพและคุณธรรมในทาง เศรษฐกิจ สังคมและการเมือง" และได้เขียน เป็นแผนภาพสรุปไว้ดังนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาชุมชน

กระบวนการพัฒนาชุมชน

จากเป้าหมายของการพัฒนาชุมชนที่กล่าวมาแล้วนั้น เมื่อนำมาพิจารณาและสรุปถึงเป้าหมายแล้วจะเห็นได้ว่า ผู้รู้ทุกท่านค้ำมีเป้าหมายมุ่งไปยังคนและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นเป้าหมายที่กว้างขวางมาก โดยรวมเอาทุกสิ่งทุกอย่างในชุมชนไว้ทั้งสิ้น

1.3 ลักษณะของการพัฒนาชุมชน

ชนิดา รัชชพลเมือง (2526) ได้กล่าวถึงลักษณะของการพัฒนาชุมชนไว้ว่ามีลักษณะสำคัญดังต่อไปนี้ บางประการหรือทุกประการคือ

1. เป็นงานที่ประชาชนเป็นผู้ริเริ่มเอง หรืออาจเป็นการที่บุคคลภายนอกมาช่วยทำให้ประชาชนมีการริเริ่ม
2. เป็นงานที่ยึดหลักการช่วยตนเอง คือ พยายามให้ความรู้ความสามารถ ตลอดจนทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นของคน หากจะมีการช่วยเหลือจากภายนอกก็เป็นการช่วยเหลือเพียงเพื่อให้เขาสามารถที่จะช่วยตนเองได้ การช่วยเหลือตนเองนี้รวมถึงการวางแผนและการลงมือกระทำการเพื่อการแก้ปัญหา หรือสนองความต้องการของคนเองหรือชุมชน
3. เป็นงานที่มุ่งพัฒนาคน เพื่อเป็นสื่อไปสู่การพัฒนาประเทศ คนที่มีคุณภาพคือคนที่จะสามารถพัฒนาความเจริญด้านอื่น ๆ ด้วย ดังนั้น งานพัฒนาจึงต้องการให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง เพื่อพัฒนาความสามารถและความเชื่อของตนเอง รวมทั้งการใช้วิถีชีวิตแบบทำงานร่วมกันและสร้างความผูกพันกับชุมชน
4. เป็นงานที่ใช้วิธีการในการศึกษาและจัดระเบียบชุมชน สืบเนื่องมาจากการพัฒนาคน ต้องใช้วิธีให้การศึกษาแก่ประชาชนในทุกโครงการ หรือกิจกรรม เพื่อที่เขาได้เรียนรู้วิธีการแก้ปัญหาหรือตอบสนองความต้องการของเขา ตลอดจนการจัดระเบียบชุมชน โดยการทำงานกลุ่ม เพื่อจะได้รู้วิธีการแก้ปัญหาในอนาคตได้
5. เป็นงานที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามแผน (Planned Change) งานพัฒนาชุมชนจะมีการกำหนดการเปลี่ยนแปลงตามรูปแบบและทิศทางที่กำหนดไว้แล้ว โดยยึดถือสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนเป็นหลัก หรืออีกนัยหนึ่งสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมชุมชนเป็นแนวในการวางแผนการเปลี่ยนแปลง
6. เป็นงานที่มีความเชื่อมั่นในความสามารถของประชาชนว่าสามารถช่วยตนเองและพัฒนาความรู้ความสามารถได้

7. เป็นงานที่ยึดหลักประชาธิปไตยในการดำเนินงาน งานพัฒนาจะทำงานกับทุกคน ทุกเพศ ทุกชั้นวรรณะโดยเท่าเทียมกัน

8. เป็นงานที่มีความเชื่อถือความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ และเทคนิคพยายามนำเอาความรู้ ความคิด ความเจริญด้านต่าง ๆ มาเผยแพร่และใช้กับคนที่ต้องการ เปลี่ยนแปลงเพื่อให้มีความรู้และนำเอาไปปฏิบัติได้

9. เป็นงานที่ก่อให้เกิดความยุติธรรมในสังคม โดยการพยายามให้ทุกคนในสังคมมีชีวิตความเป็นอยู่ การศึกษา มีความเท่าเทียมกันมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

1.4 ปรัชญาและหลักการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนตั้งอยู่บนรากฐานของปรัชญา แนวความคิดและหลักการที่สอดคล้องเอื้ออำนวย และเป็นไปในแนวทางเดียวกันในอันที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในชุมชนทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองด้วยพลังของประชาชน ในชุมชนนั้นเป็นหลักและด้วยการสนับสนุนช่วยเหลือจากหน่วยงานนอกชุมชนทั้งภาครัฐบาลและภาคเอกชน อันจะเป็นผลไปถึงความสำเร็จของการพัฒนาประเทศต่อไป

ปรัชญา ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนมีรากฐานมาจากความ เชื่อในค้ำมนุษย์ในคุณค่าของความ เป็นมนุษย์และศักยภาพของมนุษย์ (วีรัช วีรัชนิภาวรรณ, 2532) ซึ่งหลักปรัชญาอัน เป็นมูลฐานของงานพัฒนาชุมชน พอสรุปเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้ (นิรุติ ไชยกุล, 2521)

1. บุคคลแต่ละคนย่อมมีความสำคัญ และมีความ เป็นเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนกัน จึงมีสิทธิอันพึงที่จะได้รับการปฏิบัติด้วยความยุติธรรมและอย่างบุคคลที่มีเกียรติในฐานะที่เป็นเพื่อนมนุษย์ปุถุชนผู้หนึ่ง

2. บุคคลแต่ละคนย่อมมีสิทธิและความสามารถที่จะกำหนดวิถีการดำรงชีวิตของตนไปในทิศทางที่ตนต้องการ

3. บุคคลแต่ละคนถ้ามีโอกาสแล้ว ย่อมมีความสามารถที่จะเรียนรู้เปลี่ยนแปลงทัศนะ ประพฤติปฏิบัติและพัฒนาขีดความสามารถให้มีความรับผิดชอบต่อสังคมสูงขึ้นได้

4. มนุษย์ทุกคนมีพลังในเรื่องความคิดริเริ่ม ความเป็นผู้นำและความคิดใหม่ ๆ ซึ่งซ่อนเร้นอยู่ และพลังความสามารถเหล่านี้สามารถเจริญเติบโต และนำออกมาใช้ได้ถ้าพลังที่ซ่อนเร้นนี้ได้รับการพัฒนา

5. การพัฒนาพลังและขีดความสามารถของชุมชนในทุกด้าน เป็นสิ่งที่พึงปรารถนา และมีความสำคัญยิ่งต่อชีวิตของบุคคล ชุมชนและรัฐ

จะเห็นได้ว่าปรัชญาของการพัฒนาชุมชน ตั้งอยู่บนรากฐานอันมั่นคงแห่งความ ศรัทธาในตัวเองว่า เป็นทรัพยากรที่มีความหมายและสำคัญที่สุด มนุษย์ทุกคนมีความสามารถที่จะ พัฒนาดนเองให้ดีขึ้นถ้ามีโอกาส และการพัฒนาทั้งหลายจะปราศจากผลดีถ้ามองข้ามในเรื่องการ พัฒนาบุคคลแต่ละคนให้มีขีดความสามารถและทักษะที่ถูกต้อง (สุเทพ เชาวลิต, 2524)

สำหรับแนวความคิดของการพัฒนาชุมชนแตกมาจากความ เชื่อในคุณค่าของมนุษย์ ซึ่งแนวความคิดที่เป็นมูลฐานของการพัฒนาชุมชนนั้นถือว่าเป็นพลังสำคัญในการที่ก่อให้เกิดความ เปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาทั้งในด้าน เศรษฐกิจ สังคมและการ เมือง แนวความคิดมูลฐานของการพัฒนา ชุมชน จำแนกออกได้เป็น 11 ประการ คือ

1. เป็นคนทรัพยากรที่สำคัญที่สุด
2. การช่วย เหลือตนเอง
3. ความต้องการที่แท้จริงของชุมชน
4. ความคิดริ เริ่มของชุมชน
5. ความร่วมมือระหว่างรัฐกับประชาชน
6. ความสมดุลของการพัฒนา
7. การใช้ทรัพยากรในชุมชน
8. การดำเนินงานตั้งอยู่บนรากฐานของหลักประชาธิปไตย
9. การประสานงาน
10. การปฏิบัติงานร่วมกับผู้นำท้องถิ่น
11. การผสมผสาน

หลักการพัฒนาชุมชน การปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน เพื่อสร้างสรรค์ความเจริญ ก้าวหน้าให้แก่ประชาชนในทาง เศรษฐกิจ สังคมและการ เมือง จำเป็นต้องอาศัยหลักการพัฒนา ชุมชนที่ผ่านการทดลองปฏิบัติในหลายแห่งของหลายประเทศมาแล้ว ซึ่งหลักการพัฒนาชุมชนพอ จะกล่าวได้โดยย่อ 22 ประการ ดังนี้ (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, 2532)

1. ทำการพัฒนาให้สอดคล้องกับสภาพของชุมชน
2. ให้ประชาชน เข้ามามีส่วนร่วม
3. การทำงานต้องค่อย เป็นค่อยไป
4. ให้ความสำคัญต่อความสนใจและความต้องการของประชาชน
5. ใช้วิธีค่า เนินงานที่สอดคล้องกับหลักประชาธิปไตย
6. การค่า เนินงานต้องยืดหยุ่นได้
7. ทำการพัฒนาให้สอดคล้องกับวัฒนธรรม
8. ทำงานพัฒนากับผู้นำท้องถิ่น
9. ทำงานพัฒนากับองค์กรหรือสถาบันที่มีอยู่ในชุมชน
10. ใช้เจ้าหน้าที่วิชาการเฉพาะสาขา
11. ทำงานกับทุกคนในครอบครัว
12. การค่า เนินงานควรกว้างขวางและสอดคล้องกับความต้องการของประชาชน
13. ทำงานพัฒนากับชนทุกชั้นของสังคม
14. การพัฒนาต้องสอดคล้องกับนโยบายของชาติ
15. ทำงานพัฒนาโดย เข้าถึงตัวประชาชน
16. ทำงานพัฒนาตามความต้องการที่แท้จริงของประชาชน
17. กิจกรรมพัฒนาการ เริ่มจากกิจกรรมพัฒนาที่ง่ายไปหายาก
18. ทำงานพัฒนาด้วยความประหยัด
19. ประสานงานกับหน่วยงานอื่นหรือองค์กรทั้ง ในและนอกชุมชน
20. ทำงานพัฒนาโดยผ่านกลุ่ม
21. มีการประ เนิผลตลอดเวลา
22. การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการต่อเนื่อง

นอกจากนี้กรมการพัฒนาชุมชนได้วางหลักการพัฒนาชุมชน เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานพัฒนา
ยึดเป็นหลักในการพัฒนาอีกเป็นหลักในการพัฒนาไว้ 10 ประการ คือ (กรมการพัฒนาชุมชน,
2530)

1. พัฒนาชุมชนทุก ๆ ด้านไปพร้อมกัน
2. ยึดประชาชนเป็นหลักในการพัฒนา

3. การดำเนินงานจะต้องค่อย เป็นค่อยไป
4. ต้องคำนึงถึงวัฒนธรรมของชุมชน เป็นหลัก
5. ต้องพยายามใช้ทรัพยากรในชุมชนให้มากที่สุด
6. ต้องยึดหลักประชาธิปไตยในการดำเนินงาน
7. ต้องใช้หลักการประสานงาน
8. เริ่มต้นกับกลุ่มผู้นำก่อน
9. การดำเนินงานต้องสอดคล้องกับนโยบายของชาติ
10. ปลุกฝังความเชื่อมั่นในตนเองให้กับประชาชน

สรุปแล้วจะเห็นได้ว่า หลักการพัฒนาชุมชนดังกล่าวข้างต้นต้องการที่จะพัฒนาคุณภาพของประชาชนเป็นสิ่งสำคัญ กล่าวคือ มุ่งสร้างเสริมความเจริญทั้งในทางวัตถุและจิตใจให้แก่ประชาชน โดยมุ่งหวังเพื่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นในทุก ๆ ทาง ซึ่งการที่จะให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เช่นนี้ต้องอาศัยวิธีการระดมเอาทรัพยากรทั้งหมดในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนในชุมชนมารวมกลุ่มกันปรับปรุงชุมชนของตนเอง ตลอดจนการกระตุ้นให้ประชาชนเกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และวิธีการปฏิบัติดั้งเดิม เพื่อที่จะนำเอาความรู้ ความสามารถและทักษะต่าง ๆ ไปแก้ไขปัญหาในชุมชนของตนเองได้ในที่สุด

ตอนที่ 2 แนวความคิดเกี่ยวกับผู้นำ

ในการศึกษาแนวความคิดเกี่ยวกับผู้นำนั้น แนวความคิดจะแตกต่างกันออกไปตามหลักเกณฑ์และความเชื่อของแต่ละกลุ่ม ผู้วิจัยจึงรวบรวมและสรุปแนวความคิดเกี่ยวกับผู้นำดังต่อไปนี้

2.1 ทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำ

จากความเชื่อของนักวิชาการแต่ละกลุ่มในเรื่องการ เป็นผู้นำเกิดขึ้นตามลักษณะแนวความคิดแตกต่างกัน โดยตั้งเป็นทฤษฎีเกี่ยวกับการเป็นผู้นำได้ดังนี้ (สุเมธ เทียววิศเรศ, 2527)

1. ทฤษฎีพันธุกรรม (Genetic Theory)

แนวความคิดตามทฤษฎีนี้มีมาตั้งแต่โบราณกาล สมัยนั้นมนุษย์เรามีความเชื่อว่า การเป็นผู้นำเป็นเรื่องของความสามารถที่เกิดขึ้นเฉพาะบุคคลหรือเฉพาะตระกูลและสืบเชื้อสายกันได้ ตามแนวความคิดนี้เชื่อกันว่าบุคลิกภาพและลักษณะของการเป็นผู้นำ เป็นของที่มีมาแต่กำเนิด และคุณสมบัติเหล่านี้เป็นคุณสมบัติเฉพาะตัว และสามารถถ่ายทอดทางพันธุกรรมได้

2. ทฤษฎีคุณลักษณะของผู้นำ (Trait Theory)

แนวความคิดตามทฤษฎีนี้เชื่อว่า การเป็นผู้นำขึ้นอยู่กับลักษณะส่วนบุคคลว่าเหมาะสมเป็นผู้นำหรือไม่ คุณสมบัติเหล่านี้อาจจะนำมาแต่กำเนิดตามทฤษฎีพันธุกรรมหรืออาจได้มาจากประสบการณ์ก็ได้

3. ทฤษฎีผลกระทบระหว่างบุคคลกับสถานการณ์ (Personal Situation Theory)

แนวความคิดตามทฤษฎีนี้เชื่อว่าการศึกษาภาวะผู้นำ โดยเน้นเฉพาะตัวผู้นำเพียงอย่างเดียววันนั้น เป็นการศึกษาที่ไม่สมบูรณ์ ควรจะได้มีการศึกษาถึงสถานการณ์แวดล้อมด้วย เพราะการเป็นผู้นำนั้นขึ้นอยู่กับสถานการณ์เป็นสำคัญ

4. ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์และความคาดหวัง (Interaction Expectation Theory)

แนวความคิดตามทฤษฎีนี้ กล่าวว่าสมาชิกคนใดคนหนึ่งในกลุ่มสามารถจะเป็นผู้นำได้ ถ้าหากบุคคลนั้น เป็นผู้ริเริ่มบทบาทในกลุ่ม และบทบาทนั้นจะต้องสอดคล้องกับสถานการณ์ของกลุ่ม

5. ทฤษฎีมนุษยนิยม (Humanistic Theory)

ทฤษฎีนี้เน้นความสำคัญที่ตัวบุคคล หรือ เน้นตัวมนุษยและสร้างหลักการ โดยอาศัยธรรมชาติของมนุษย์ เป็น เกณฑ์ นักทฤษฎีกลุ่มนี้มอง เห็นว่าผู้นำของกลุ่มจะต้องมีแนวคิดต่อไปนี้

1. เน้นธรรมชาติของมนุษย์เป็นหลัก มนุษย์รักความเป็นอิสระมีความต้องการ ความหวัง ความตั้งใจและจงใจที่จะทำงาน

2. เมื่อมนุษย์ทำงานร่วมกัน เป็นกลุ่มหรือองค์การ ธรรมชาติขององค์การย่อมจะต้องมีการควบคุมให้เป็นระเบียบเรียบร้อย

3. ภารกิจของผู้นำ คือ จัดและปรับปรุงสภาพแวดล้อมหรือส่งเสริมบรรยากาศขององค์การให้เอื้ออำนวยต่อธรรมชาติของมนุษย์ เพื่อให้ทำงานได้อย่างเต็มที่ และพร้อมที่จะตอบสนองความต้องการส่วนบุคคล และในขณะเดียวกันก็ทำให้องค์การบรรลุวัตถุประสงค์ตามต้องการด้วย

2.2 ความหมายของผู้นำ

คำว่า ผู้นำ มีความหมายกว้างขวางมาก ซึ่งนักการศึกษา นักวิชาการ และ ผู้ทรงคุณวุฒิต่างก็ให้คำจำกัดความหรือความหมายของผู้นำไว้หลายลักษณะ ซึ่งพอจะกล่าวได้ดังต่อไปนี้

ภิญโญ สาธร (2516) กล่าวว่า "ผู้นำคือบุคคลหนึ่งในกลุ่มคนหลาย ๆ คน ที่มีอำนาจอิทธิพล หรือความสามารถในการจูงใจคนให้ปฏิบัติตามความคิดเห็น ความต้องการหรือ คำสั่งของเขาได้ และจะต้อง เป็นบุคคลที่มีอำนาจเหนือในการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างบุคคล"

โสภณ ชูพิบูลชัย (2522) กล่าวว่า "ผู้นำคือผู้ที่สมาชิกในกลุ่มนิยมชมชื่น เป็นผู้ที่อยู่ท่ามกลางความสนใจหรือความต้องการของสมาชิก เป็นผู้ที่ได้รับเลือกขึ้นมาอย่างเป็นทางการ และเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป และคำนึงถึงความสัมพันธ์ที่มีต่อสมาชิก และต่อกระบวนการ เปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องกับขอมข่ายของสังคม"

สุชา จันทน์เอม (2524) กล่าวว่า "ผู้นำคือบุคคลที่สามารถนำหรือริเริ่ม ตลอดจนจูงใจให้บุคคลในหน่วยงานของคนปฏิบัติหน้าที่การงานของตนด้วยความ เต็มใจและ เต็มความสามารถ"

สุเมศ เดียวอิสเรศ (2527) กล่าวว่า "การเป็นผู้นำ เป็นเรื่อง เกี่ยวกับความสามารถของบุคคลในอันที่จะก่อให้เกิดการกระทำกิจกรรมหรือการ เปลี่ยนแปลง เพื่อให้ได้มาซึ่ง วัตถุประสงค์ที่พึงต้องการและบุคคลที่จะได้ชื่อว่าเป็นผู้นำจะต้องมีความสามารถในการจูงใจให้ผู้อื่น ปฏิบัติตามความคิดเห็น ความต้องการหรือคำสั่งของคนได้"

จากความหมายของผู้นำที่กล่าวมาแล้วนั้น เมื่อนำมาพิจารณาแล้วพอจะกล่าว โดยสรุปได้ว่า ผู้นำหมายถึงบุคคลที่มีความสามารถในด้านความคิดริเริ่ม ด้านการแสวงหา ด้านความสัมพันธ์อันดี ตลอดจนสามารถจูงใจให้ผู้ร่วมงานร่วมปฏิบัติงานได้ โดยใช้กระบวนการติดต่อซึ่งกัน และกัน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการตามที่ได้กำหนดไว้

2.3 ประเภทของผู้นำ

จากการศึกษาประเภทของผู้นำนั้น อาจจำแนกได้หลายหมวดหมู่ตามแนวความคิด ของผู้รู้แต่ละท่าน ดังต่อไปนี้

โสภา ชุติฤกษ์ (2522) ได้แบ่งผู้นำเป็น 3 ทาง คือ

1. ผู้นำซึ่งได้มาโดยอำนาจ ได้แก่ ผู้นำที่เป็นผู้นำขึ้นมาโดยอำนาจทางกฎหมายทางการปกครอง การบังคับบัญชา อันสามารถจำแนกได้ดังนี้

1.1 ผู้นำแบบใช้พระเดช เป็นผู้นำที่ใช้อำนาจได้ตามกฎหมาย ผู้ใต้บังคับบัญชาต้อง เชื่อฟังและปฏิบัติตาม

1.2 ผู้นำแบบใช้พระคุณ เป็นผู้นำที่มีพรสวรรค์ในการสามารถครองใจคนให้เชื่อฟังและปฏิบัติตาม

1.3 ผู้นำแบบพ่อพระ อำนาจต่าง ๆ ของผู้นำประเภทเกิดจากแรงศรัทธาเคารพรัก นับถือ

2. ศึกษาพิจารณาจากวิธีการที่ผู้นำใช้อำนาจ จำแนกได้ ดังนี้คือ

2.1 ผู้นำแบบอัตนนิยม (Authoritarian leader) คือ ผู้นำที่มีความก้าวร้าว ชอบข่มผู้อื่นและ เป็นแบบที่มีความกล้าบ้าบิ่น เกี่ยวกับความสัมพันธ์ที่มีต่อผู้อื่นนั้นจะมุ่งหน้าไปทางวินัย

2.2 ผู้นำแบบประชานิยม (Emocratic leader) หรือการเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตย ผู้นำประเภทนี้จะไม่มุ่งความสนใจเกี่ยวกับการมีอำนาจเหนือผู้อื่น แต่กลับใช้วิธีการกระตุ้นหรือสมาชิกในกลุ่ม เข้ามามีส่วน เข้าร่วมกระทำการกิจกรรมหรือการงานร่วมกัน เพื่อที่จะให้ผลงานของกลุ่มบรรลุเป้าหมาย เกี่ยวกับความสัมพันธ์กับสมาชิกในกลุ่มผู้นำลักษณะนี้ไม่ทำตัวเป็นจุดศูนย์กลางในการแสดงพฤติกรรมของกลุ่ม เพราะการนำกลุ่มจะนำโดยอาศัยวิธีการ เชิญชวนให้ผู้อื่น เข้ามามีส่วนร่วม เพื่อจะได้บรรลุเป้าหมาย

2.3 ผู้นำแบบเสรี (Laissey faire leader) หรือการเป็นผู้นำแบบปล่อยตามสบาย ผู้นำประเภทนี้ไม่ทำอะไรเลยในกลุ่มหรือในบางกรณีอาจจะต้องทำแต่เป็นการกระทำเพียง เล็กน้อย เท่านั้น ผู้นำประเภทนี้เกือบจะไม่มีอำนาจในการปกครองสมาชิกในกลุ่ม เลย ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับสมาชิกในกลุ่มมีน้อยมาก

3. ศึกษาพิจารณาจากบทบาทที่ผู้นำแสดง จำแนกได้ดังนี้

3.1 ผู้นำแบบพ่อแม่ปกครองลูก (Parental leader) คือ ทำตัวเหมือนพ่อแม่มุ่งให้ลูกน้อง เชื่อฟังคน เสมือนลูกหลาน ช่วยปกป้องคุ้มครองลูกน้อง

3.2 ผู้นำแบบใช้กลอุบายกบฏบังเหียนการบริหาร (Manipulator) ผู้นำใน

ลักษณะนี้จะพยายามสร้างสมอำนาจ ใช้อำนาจโดยอาศัยประสบการณ์ความรู้ และตำแหน่งของตน ให้เข้ากับสถานการณ์ พยายาม เชิดนุคคลหนึ่งขึ้นให้แสดงบทบาทเพื่อประโยชน์ของตนเอง

3.3 ผู้นำในลักษณะผู้เชี่ยวชาญ (Experts) ผู้นำประเภทนี้ไม่มีอำนาจในการบังคับบัญชาผู้อื่น ไม่ใช่หัวหน้างานโดยแท้จริง เพียงแต่คอยให้คำแนะนำทางวิชาการในสาขาที่ตนรอบรู้และถนัด

สุชา จันทร์เอม (2524) ได้แบ่งผู้นำเป็น 2 ประเภท คือ

1. ผู้นำประเภทค้ำบังถึงแต่เฉพาะผลงานเท่านั้น เมื่อทำงานในกลุ่มมักจะไม่คำนึงว่ามีใครในกลุ่มบ้าง แต่ละคนมีความสามารถและความสนใจอะไร แต่จะมุ่งทำงานอย่างเดียว
2. ผู้นำประเภทห่วง เล็งกระบวนการทำงาน ผู้นำประเภทนี้เมื่อได้รับมอบหมายให้ทำงานกลุ่ม ก็จะเริ่มศึกษานุคคลในกลุ่มก่อน เปิดโอกาสให้สมาชิกอภิปรายเกี่ยวกับงานที่จะต้องทำงานร่วมกัน และพิจารณาร่วมกันในการมอบหมายงานตามความเหมาะสม

สุเทพ เชาวลิต (2524) ได้แบ่งผู้นำออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ผู้นำแบบเป็นทางการ หมายถึง ผู้นำที่ได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการ
2. ผู้นำแบบไม่เป็นทางการ หมายถึง ผู้นำที่ประชาชนยกย่องนับถือ เช่น ผู้ที่มีอายุ มีความสามารถพิเศษ ผู้มีฐานะดี เป็นต้น

อุทัย ทิรัญโค (2524) ได้แบ่งประเภทของผู้นำเป็น 3 ประเภท คือ

1. ผู้นำตามกฎหมาย (legal leaders)
2. ผู้นำที่เกิดจากความสามารถพิเศษ (Charismatic leaders)
3. ผู้นำที่เป็นสัญลักษณ์ (Symbolic leaders)

การศึกษาประเภทผู้นำ จะชี้ให้เห็นถึงพฤติกรรมของผู้นำ โดยพิจารณาจากสถานภาพ วิธีการทำงาน ตลอดจนพิจารณาประสิทธิภาพในการบริหาร นักวิชาการในสาขาต่าง ๆ กันต่างก็มีความเห็นในการแบ่งประเภทของผู้นำแตกต่างกันออกไป โดยคำนึงถึงโครงสร้าง สภาวะการณ์ สถานการณ์และสภาพแวดล้อม

2.4 คุณสมบัติของผู้นำ

ผู้นำจะต้องมีคุณสมบัติพิเศษเด่นกว่าบุคคลอื่น ๆ การศึกษาคุณสมบัติของผู้นำ จึงต้องพิจารณาจากความสำเร็จของผู้นำ ทั้งนี้ เป็น เพราะว่ามีลักษณะงานแตกต่างกัน ดังนั้น การศึกษาคุณสมบัติของผู้นำจึงศึกษาในลักษณะทั่ว ๆ ไปที่เห็นว่ามีผลสำคัญ

อาษา เมฆสวรรค์ (2510) กล่าวว่า ลักษณะของการ เป็นผู้นำที่ดีต้องมีลักษณะส่วนตัว ดังนี้

1. มีความเฉลียวฉลาด
2. มีความเชื่อมั่นในตนเอง
3. มีความเด็ดเดี่ยวในการบริหารงาน
4. มีกำลังใจสูง
5. มีความสามารถที่จะศึกษาและเรียนรู้เรื่องต่าง ๆ ได้โดยรวดเร็ว
6. มีความรู้ความสามารถในการบริหารงาน
7. มีความกระตือรือร้น
8. มีความสุภาพ เป็นมิตร เมตตากรุณาและเห็นอกเห็นใจ
9. มีศีล มีสัจย์ มั่นคงและเที่ยงธรรม
10. มีความสามารถที่จะนำและสอนคนอื่นได้
11. มีความศรัทธาต่องานและผู้ร่วมงาน

อรุณ รักธรรม (2522) กล่าวว่า ผู้นำที่ดีควรประกอบด้วยลักษณะสำคัญ ๆ ดังนี้

1. ความรู้
2. ความคิดริเริ่ม
3. ความกล้าหาญ
4. ความเด็ดขาด
5. ความแนบเนียน
6. ความยุติธรรม
7. ท้าทาย
8. ความอดทน

9. ความกระตือรือร้น
10. ความไม่เห็นแก่ตัว
11. ความตื่นตัว
12. คุณพิณิจ
13. ความสงบ เสงี่ยม
14. ความเห็นอกเห็นใจ
15. ความจงรักภักดี
16. การสังคมติ
17. การบังคับตนเอง

นักจิตวิทยาได้ศึกษาและสรุปไว้ว่า ผู้ที่มีลักษณะเหมาะสมที่จะได้รับการพิจารณาให้เป็นผู้นำควรมีลักษณะ 5 ประการ คือ (สุชา จันทน์เอม, 2524)

1. เป็นผู้ที่มีการปรับตัวดีกว่าคนทั่วไป
2. เป็นผู้ที่มีลักษณะดีเด่นกว่าคนทั่วไป
3. เป็นผู้ที่ชอบแสดงตัว
4. เป็นผู้ที่รักความก้าวหน้า
5. เป็นผู้ที่มีปฏิภาณไหวพริบดี

สต็อคคิล (Stogdill, 1974) ผู้บุกเบิกเกี่ยวกับการศึกษาการ เป็นผู้นำ ได้รวบรวมผลการวิจัยเกี่ยวกับบุคลิกลักษณะและพฤติกรรมของผู้นำ ไว้โดยจำแนกเป็นกลุ่มตามผลการวิจัย ดังนี้

1. บุคลิกลักษณะและพฤติกรรมของผู้นำ พบว่าผู้นำควรมีคุณลักษณะ เหนือกว่าผู้อื่น ดังนี้
 - 1.1 มีเชาว์ปัญญาดี
 - 1.2 มีนิสัยรักการศึกษาค้นคว้า
 - 1.3 เป็นที่พึ่งใน เรื่องที่คนรับผิดชอบได้
 - 1.4 ชอบกิจกรรมและงานสังคมติ
 - 1.5 มีฐานะทาง เศรษฐกิจสังคมติ

2. บุคลิกลักษณะของผู้นำ ทว่าควรจะเหนือกว่ากลุ่มในเรื่องต่อไปนี้

- 2.1 ความสามารถในการ เข้าสังคม
- 2.2 มีความคิดริเริ่ม
- 2.3 มีความอดทน ทนทานต่อความยากลำบาก
- 2.4 ใ่วิธีทำงาน
- 2.5 มีความเชื่อมั่นในตนเอง
- 2.6 มีความตื่นตัวและสามารถคาดการณ์ข้างหน้าได้
- 2.7 ให้ความร่วมมือกับหมู่คณะ
- 2.8 เป็นผู้ที่มีชื่อเสียงโด่งดัง
- 2.9 มีความสามารถในการ เปลี่ยนแปลง
- 2.10 มีความสามารถในการ ใช้ถ้อยคำ

กล่าวโดยสรุปผู้วิจัย เชื่อว่า คุณสมบัติของผู้นำที่ดี ควรจะประกอบด้วยลักษณะที่สำคัญดังนี้

1. มีความเชื่อมั่นในตนเอง
2. มีมนุษยสัมพันธ์ดี
3. สร้างความสามัคคีให้ เกิดขึ้นในกลุ่มของตน
4. ส่ง เสริมให้สมาชิกของกุ่มมีความคิดริเริ่ม ในการทำงาน
5. มีความสุภาพ เรียบร้อย
6. มีความอดทนและมีไหวพริบในการทำงาน
7. ไม่เห็นแก่ตัว
8. มีความยุติธรรม
9. มีความกระตือรือร้น
10. มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

2.5 การได้มาซึ่งสถานภาพการ เป็นผู้นำ

สถานภาพการ เป็นผู้นำเกิดขึ้นจากหลายสาเหตุประกอบกันทั้งทางด้านสังคม บุคคล และสภาพการณ์ของกลุ่ม คือ (สมยศ พึ่งหว่า, 2527)

1. สิ่งผูกพันทางสังคม ได้แก่ ข้อตกลงหรือกติกาทางสังคมที่ทุกคนนำมาใช้ และยึดถือเป็นหลักปฏิบัติ เป็นค่านิยมของการอยู่ร่วมกัน เช่น การอยู่ร่วมกัน เป็นกลุ่มต้องมีผู้นำ และผู้ตาม
2. ลักษณะประจำตัวของบุคคล ได้แก่ สถานะที่เป็นคุณสมบัติเฉพาะของผู้นำ และผู้ตาม เป็นต้นว่า ความสนใจ ค่านิยม ความรู้ ทักษะและประสบการณ์ เป็นศักยภาพที่เกื้อกูลการทำงานของกลุ่มให้ดำเนินไปสู่เป้าหมายร่วมกัน
3. สถานการณ์ของกลุ่ม ได้แก่ สภาพแวดล้อมที่เป็นเงื่อนไขหรือเหตุผล ต่อการทำงานของกลุ่ม เช่น ลักษณะงานและหน้าที่การงาน ค่านิยม ความต้องการและเป้าหมายของกลุ่ม

ตอนที่ 3 ผู้นำท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนนั้น เป็นขบวนการ เพื่อมุ่ง เปลี่ยนแปลงฐานะความเป็นอยู่ของประชาชน ให้ดีขึ้น โดยมีหลักการและวิธีการทำงานอาศัยความร่วมมือระหว่างประชาชนกับรัฐ ด้วยการค้นหา ทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้ให้ เป็นประโยชน์แก่ชุมชนมากที่สุด และการดำเนินนั้นต้องให้ประชาชน เป็นผู้คิดริเริ่มเอง เพื่อให้เป็นไปตามความต้องการอย่างแท้จริง (พัฒน์ สุจำนงค์ และคณะ, 2524) ดังนั้น หน้าที่อันสำคัญยิ่งของงานพัฒนาชุมชน คือ การพัฒนาคน แต่จะพัฒนาคนในท้องถิ่น จำนวนมากและคราวเดียวย่อมทำได้ยาก จึงต้องมีวิธีการพัฒนาคนขึ้น เพื่อให้ได้ผลอย่างเต็มที่ จากวิธีการนี้จึง เลือกเอาผู้นำท้องถิ่น เข้ามามีบทบาท เพราะผู้นำท้องถิ่น เป็นผู้ที่ประชาชนโดยทั่วไป เคารพ เชื่อฟัง ยกย่องนับถือและพร้อมที่จะปฏิบัติตาม ซึ่งเป็นผลให้การพัฒนาคนแผ่กระจายออกไปสู่ประชาชนอย่างกว้างขวาง และทั่วถึง

3.1 บทบาทของผู้นำท้องถิ่นในการพัฒนาชุมชน

ผู้นำท้องถิ่น เป็นบุคคลสำคัญกลุ่มหนึ่งที่จะเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชน ทั้งนี้ก็เพราะผู้นำท้องถิ่น เป็นบุคคลที่เกี่ยวข้องและใกล้ชิดกับประชาชน จึงสามารถเข้าใจสภาพชุมชนได้อย่างแท้จริง มีบทบาทและหน้าที่พัฒนาชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง จึงมีนักการศึกษาและผู้รู้ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับบทบาทของผู้นำท้องถิ่นในการพัฒนาชุมชนพอจะกล่าวได้ดังนี้

สัญญา สัตยาวีวัฒน์ (2515) ได้กล่าวถึงบทบาทของผู้นำท้องถิ่นในการพัฒนาชุมชนไว้โดยสรุปคือ

1. ผู้นำท้องถิ่น เป็นสื่อความคิดสองทาง (Two-way Communication)
2. มีเป็นผู้ชักนำประชาชน เข้าร่วมโครงการพัฒนาหมู่บ้าน ซึ่งก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทางด้านวัตถุและด้านพัฒนาคน
3. นำความรู้ ประสบการณ์ในการทำงานร่วมกันในการแก้ปัญหา และสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าด้านต่าง ๆ

พัฒน์ สุจางค์และคณะ (2524) ได้กล่าวถึงบทบาทของผู้นำท้องถิ่นในการพัฒนาชุมชนไว้ว่า "โดยทั่วไปแล้วงานพัฒนาชุมชนมักจะเริ่มต้นจากผู้นำท้องถิ่นและจะแพร่ขยายออกไป หากชาวบ้านมีปัญหาหรือความต้องการอะไร จะร่วมกันวางแผนและโครงการ เพื่อตอบสนองความต้องการหรือแก้ปัญหานั้น ๆ และผู้นำท้องถิ่นยัง เป็นตัวชักนำความช่วยเหลือ บำรุงรักษาบรรยากาศแห่งการทำงาน รวมตลอดถึงอำนวยความสะดวกในการสื่อสารความคิดและความรู้สึก"

สุเทพ เขาวลิต (2527) ได้กล่าวถึงบทบาทของผู้นำท้องถิ่นในการพัฒนาชุมชนไว้ว่า "ผู้นำท้องถิ่นมีบทบาทมากในการส่งเสริมและสนับสนุนแผนการพัฒนา การประเป็นผลความสำเร็จของโครงการต่าง ๆ ทั้งนี้เพราะว่าผู้นำท้องถิ่น เป็นผู้นำที่แท้จริงในการพัฒนาหมู่บ้าน ไม่ว่าในด้าน การวางแผนหรือบริหารงานพัฒนาการจัดสรร เงินตามโครงการ ตลอดจนการดำเนินงานตามหลักการช่วยเหลือตนเอง และความเปลี่ยนแปลงก้าวหน้าของผู้นำท้องถิ่นจะขยายไปในกลุ่มชาวบ้านอย่างกว้างขวาง ก่อให้ชาวบ้านมีความต้องการปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองตามวิธีการใหม่ ทั้งมีความรับผิดชอบต่อความต้องการของชุมชนของเขาด้วย ดังนั้นความเจริญและความมั่นคงของประเทศในอนาคตย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้นำท้องถิ่นในการพัฒนาหมู่บ้าน

สมยศ หุ่นหว้า (2527) ได้กล่าวถึงบทบาทของผู้นำท้องถิ่นในการพัฒนาชุมชน โดยสรุปไว้ดังนี้

1. เป็นผู้นำความรู้ ความคิดและวิทยาการ แขนงใหม่สู่ชาวบ้าน
2. เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ชาวบ้าน
3. เป็นผู้รวบรวมปัญหา ความต้องการของชาวบ้าน เพื่อประโยชน์ในการทำงาน

พัฒนาชุมชน

4. เป็นผู้ช่วยนักพัฒนาหลักดำเนินงานพัฒนาชุมชนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

วิรัช วิรัชนิการารณ (2530) กล่าวไว้ว่า "ผู้นำท้องถิ่น เป็นผู้ที่ประชาชน เคารพ นับถือไว้วางใจ และ เป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดและการตัดสินใจของประชาชน"

กำธร เจริญวัฒน์ (2532) กล่าวไว้ว่า "ผู้นำท้องถิ่น เป็นผู้ที่มีความใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด จึงสามารถ เป็นหู เป็นตาใน เรื่องต่าง ๆ ให้กับทางราชการ รวมทั้งสะท้อนถึงปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น เพื่อให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องแก้ไขต่อไปได้ดีที่สุดด้วยเช่นกัน"

กล่าวโดยสรุปบทบาทและหน้าที่ของผู้นำท้องถิ่นดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า ผู้นำท้องถิ่น เป็นบุคคลสำคัญกลุ่มหนึ่ง ที่จะ เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชน ทั้งนี้ก็เพราะผู้นำท้องถิ่น เป็นบุคคลที่ เกี่ยวข้อง และใกล้ชิดกับประชาชน จึงสามารถ เข้าใจสภาพชุมชนได้อย่างแท้จริง มีบทบาทหน้าที่ พัฒนาชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งบทบาทของผู้นำท้องถิ่น ในการพัฒนาชุมชนนั้นก็เพื่อพัฒนาคุณภาพของ ประชาชนในหมู่บ้านหรือชุมชนในด้านการศึกษา เศรษฐกิจและอาชีพ การสาธารณสุข สังคม วัฒนธรรมและการ เมืองการปกครอง ให้มีคุณภาพสูงขึ้นนั่นเอง

3.2 คุณลักษณะของผู้นำท้องถิ่น

คุณลักษณะของผู้นำท้องถิ่นที่จะเอื้ออำนวยต่องานพัฒนาชุมชนนั้น ควรประกอบด้วย คุณลักษณะที่สำคัญดังต่อไปนี้ (พัณณ์ สุจางงค์ และคณะ, 2524)

1. เป็นผู้มีความเชื่อมั่นในตัวของประชาชน และมีความต้องการที่จะให้ประชาชน ได้ปรับปรุงตนเอง
2. เป็นผู้ที่รัก การทำงานร่วมกับประชาชน
3. เป็นผู้ทำตน เป็นตัวอย่างที่ดี
4. เป็นผู้ที่ประชาชนยกย่องนับถือ

5. เป็นผู้ที่ยาก เรียนรู้และปฏิบัติในสิ่งใหม่ ๆ
6. เป็นผู้ที่มีความตั้งใจจะทำงาน เพื่อส่วนรวม
7. เป็นผู้มีอารมณ์ขัน
8. เป็นผู้มีสุขภาพดี
9. เป็นผู้ตั้งอยู่ในศีลธรรม
10. เป็นผู้มีความสุจริตใจ
11. เป็นผู้ เชื่อถือได้
12. เป็นผู้ให้ เกียรติยกย่องผู้อื่น
13. เป็นผู้ให้ความช่วยเหลือในงานพัฒนาชุมชน
14. เป็นมิตรที่ดีของ คนทุกชั้น
15. เป็นผู้มีความพร้อมจะรับฟัง เหตุผลและปรึกษาหารือกับผู้อื่นในปัญหาสำคัญ ๆ

ของชุมชน

นอกจากนี้ สุเทพ เชาวลิต (2524) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะที่สำคัญของผู้นำท้องถิ่นที่
 เอื้อให้งานพัฒนาชุมชนบรรลุผลสำเร็จตาม เป้าหมายไว้ 8 ประการ ซึ่งมีรายละเอียดที่สำคัญดังนี้

1. มีจิตใจมุ่งมั่นที่จะพัฒนา
2. มีความซื่อตรงต่อหน้าที่
3. มีจิตใจ เป็นกุศล หรือเป็นผู้มีกุศลจิต
4. การยอมรับวิพากษ์การ แผลใหม่
5. ความ เชื่อมั่นในตนเอง
6. ทศนคติแบบประชาธิปไตย
7. มีความจงรักภักดีต่อสถาบัน
8. มีความ เป็นผู้นำ

สำหรับผู้นำท้องถิ่นที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนในประเทศไทยนั้น สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ผู้นำที่เป็นทางการ ได้แก่ คณะกรรมการหมู่บ้าน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ครู เป็นต้น ซึ่งได้รับการแต่งตั้งเป็นทางการ และอีกประเภทหนึ่งคือ ผู้นำแบบไม่เป็นทางการ ได้แก่ ผู้นำที่ประชาชนยกย่องนับถือ เช่น ผู้มีอายุ ผู้มีความสามารถพิเศษ ผู้มีฐานะดี เป็นต้น (สุเทพ เชาวลิต, 2524) ซึ่งผู้นำท้องถิ่นทั้งแบบ เป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการต่างก็มีความจำเป็นและสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนทั้งนั้น ทั้งนี้ก็เพราะว่าต่างก็ช่วยส่งเสริมในการดำเนินพัฒนาชุมชนทั้งนั้น ทั้งนี้ก็เพราะว่าต่างก็ช่วยส่งเสริมในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนก้าวหน้าไปด้วยดี (พัลล์ สุจ่างงค์ และคณะ, 2524) อันเป็นผลให้การพัฒนาชุมชนเป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้

3.3 วิธีการคัดเลือกผู้นำท้องถิ่น

การพัฒนาชุมชนเป็นการพัฒนาในหลาย ๆ ด้าน ฉะนั้นผู้นำในแต่ละสาขาก็ย่อมไม่ควรจะเป็นคนคนเดียวกัน แต่ในบางครั้งอาจเป็นคนเดียวกันก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นลักษณะของงาน ปัจจุบันนี้มีปัญหาอยู่ว่าจะเลือกผู้นำอย่างไร จึงจะทำให้เป็นตัวแทนในการพัฒนาได้ โดยปกติแล้วมีวิธีการคัดเลือกผู้นำท้องถิ่นอยู่ 4 วิธีด้วยกันคือ (สมยศ หุ่นหว่า, 2527)

1. วิธีการทางโซซิโอเมตริก (Sociometric technique) เป็นวิธีการประเมินความสัมพันธ์ในกลุ่ม
2. การให้บุคคลสำคัญในชุมชนเป็นผู้คัดเลือก (Key informant's rating technique)
3. วิธีการคัดเลือกโดยให้สมาชิกเป็นผู้ตัดสินใจว่าตัวเขาเอง เป็นผู้นำหรือไม่ (Self design rating technique)
4. วิธีการคัดเลือกโดยเจ้าหน้าที่หรือผู้มีอำนาจ (Selected by authority)

3.4 การพัฒนาผู้นำท้องถิ่น

ผู้นำท้องถิ่นไม่ว่าถูกคัดเลือกด้วยวิธีการใด ๆ ก็ตาม เมื่อได้ผู้นำท้องถิ่นมาแล้วจะต้องมีการพัฒนาผู้นำท้องถิ่นเหล่านั้น เพื่อให้เป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งการพัฒนาวิธีวิธีการที่สำคัญคือ การฝึกอบรม ซึ่งจะเป็นการเพิ่มทักษะและความสามารถเฉพาะอย่างให้กับผู้นำเพื่อให้เกิดความพร้อมเพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติงาน นอกจากนี้แล้ว การพัฒนาผู้นำจะสร้างให้ผู้นำมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้ (สมยศ หุ่นหว่า, 2527)

1. มีจิตสำนึกแห่งเป้าหมายและทิศทางในการดำเนินงาน
(Sense of purpose and direction)
2. มีความกระตือรือร้น (enthusiasm)
3. มีความเป็นเพื่อน (friendliness)
4. มีความซื่อสัตย์ (integrity)
5. มีความฉลาดรอบรู้ (intelligence)
6. มีความจริงใจ (ingenuity)
7. มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (initiative)
8. มีความศรัทธา (faith)
9. มีเทคนิคในการทำงาน (technical mastery)
10. มีทักษะการถ่ายทอด (teaching skill)
11. มีกำลังทางร่างกายและจิตใจ (physical and mental energy)

ตอนที่ 4 โครงการประกวดหมู่บ้านพัฒนาระดับเขต และหลักเกณฑ์การตัดสินการประกวดหมู่บ้านพัฒนา

4.1 โครงการประกวดหมู่บ้านพัฒนาระดับเขต

โครงการประกวดหมู่บ้านพัฒนาระดับเขตเป็นโครงการหนึ่งของกระทรวงมหาดไทยที่ได้ดำเนินการตามแนวนโยบายของรัฐบาล โครงการนี้มีการจัดประกวดหมู่บ้านเป็นประจำทุกปี โดยเริ่มตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2514 เป็นต้น มาจนถึงปัจจุบัน เพื่อเป็นการกระตุ้นและเร่งเร้าให้ประชาชนได้ร่วมกันพัฒนาหมู่บ้านของตนอย่างจริงจังและมีประสิทธิภาพ โดยมีเป้าหมายมุ่งเน้นที่คุณภาพชีวิตของประชาชนในหมู่บ้านชนบทและการมีส่วนร่วมของประชาชน ตลอดจนองค์การต่าง ๆ ของประชาชนในชุมชน เพื่อการพัฒนาชุมชนของตนเองได้เพิ่มขึ้นบนพื้นฐานของปัญหาและความต้องการที่แท้จริงในชุมชนนั้นเอง สำหรับโครงการประกวดหมู่บ้านพัฒนาระดับเขตนี้มีจุดประสงค์ที่สำคัญดังนี้คือ (กรมการพัฒนาชุมชน, 2532)

1. เพื่อเป็นการช่วยกระตุ้นและเร่งเร้าให้ประชาชนในหมู่บ้านได้ตระหนักและกระตือรือร้นในการพัฒนาชุมชนของตนให้ก้าวหน้า สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของประชาชนในชุมชน

2. เพื่อเป็นการ เสริมสร้างสร้าง เพื่อให้เกิดความมั่นใจแก่ประชาชนในการพัฒนาหมู่บ้านและก่อให้เกิดความสามัคคี ร่วมมือ ร่วมใจกันพัฒนาหมู่บ้านของตนเอง

3. เพื่อเป็นกำลังใจและแสดงถึงความภาคภูมิใจในผลงานการพัฒนาที่ประชาชนได้ร่วมกันอุตสาหกรรมเพื่อปฏิบัติงาน เพื่อชุมชนของตน

สำหรับหมู่บ้านที่จะส่ง เข้าประกวด กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ได้กำหนดคุณสมบัติหมู่บ้านส่ง เข้าประกวดไว้ดังต่อไปนี้คือ

1. เป็นหมู่บ้านพัฒนาที่ได้รับการคัดเลือกให้ชนะเลิศการประกวดในระดับจังหวัด ประจำปี และไม่เคยได้รับรางวัลชนะเลิศในระดับ เขตประจำปี ในปีใดปีหนึ่งมาก่อน

2. ประชาชน ผู้นำท้องถิ่น และคณะกรรมการหมู่บ้านมีความสมัครใจที่จะส่งหมู่บ้าน เข้าประกวด โดยผ่านการรับรองจากกรมการสภาตำบล

3. ประชาชน ผู้นำท้องถิ่น ตลอดจนผู้นำองค์กรของประชาชนมีความขยันหมั่นเพียร และสามัคคีกันพัฒนาหมู่บ้านของตนเอง เป็นลำดับ ตามแผนพัฒนาหมู่บ้านและตำบล

4. ลักษณะหมู่บ้านที่ส่ง เข้าประกวดให้ถือตามการจัดตั้ง โดยการแบ่งหมู่บ้านของทางราชการ หรือให้ถือตามลักษณะการจัดตั้งบ้านตามชุมชนเดิมก็ได้ แต่ขนาดไม่ควร เกิน 2 หมู่บ้าน

สำหรับวิธีการคัดเลือกหมู่บ้านที่เข้าประกวดนั้นในทุกจังหวัดจัดการประกวดหมู่บ้านพัฒนา เพื่อพิจารณาคัดเลือกหมู่บ้านพัฒนา เพื่อพิจารณาคัดเลือกหมู่บ้านอย่างน้อยจังหวัดละ 1 หมู่บ้าน โดยให้คณะกรรมการพัฒนาจังหวัด (กพจ.) พิจารณามูลนิธิที่อำเภอต่าง ๆ ส่ง เข้าประกวด และจัดลำดับให้เป็น 1, 2 และ 3 แล้วรายงานให้กรมการพัฒนาชุมชนทราบ และแจ้งเฉพาะหมู่บ้าน ลำดับที่ 1 พร้อมประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน ข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน (กชช. 2 ค) ภาพถ่ายกิจกรรม และรายละเอียดอื่น ๆ ที่จำเป็นไปยังสำนักงานเขตพัฒนาชุมชนที่รับผิดชอบ โดยให้สำนักงานพัฒนาชุมชน เขตทั้ง 9 เขต เป็นศูนย์กลางในการพิจารณาตัดสินการประกวดหมู่บ้าน โดยคัดเลือกหมู่บ้านที่จังหวัดส่ง เข้าประกวดพิจารณาตัดสินเป็นหมู่บ้านชนะเลิศระดับ เขต 1 หมู่บ้าน รองชนะเลิศระดับ เขต 1 หมู่บ้าน และรางวัลชมเชย 1 หมู่บ้าน

เนื่องจากโครงการประกวดหมู่บ้านพัฒนา ระดับ เขตนี้ เป็นโครงการที่ได้มีการจัดกันอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด ทั้งนี้ก็เพราะคาดว่าประโยชน์ที่ได้รับจากโครงการนี้จะสามารถกระตุ้นให้ประชาชนในหมู่บ้านได้ตระหนักและกระตือรือร้น โดยพร้อมกันร่วมมือร่วมใจประกอบกิจกรรมพัฒนา

หมู่บ้านในทุก ๆ ด้านบนพื้นฐานการพึ่งตนเอง และได้เสริมสร้างความสามัคคีภายในองค์กร
ประชาชนในระดับหมู่บ้าน ให้ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้านของตน และมีความภาคภูมิใจ
ในผลงานที่ได้กระทำนั้น นอกจากนี้แล้วยัง เป็นแนวทางแก่หมู่บ้านอื่น ๆ ได้ใช้ศึกษาและนำไป
ปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

4.2 หลักเกณฑ์การตัดสินการประกวดหมู่บ้านพัฒนา

ในการตัดสินการประกวดหมู่บ้านพัฒนา คณะกรรมการจะใช้ประเด็นต่อไปนี้
เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาให้คะแนน (กรมการพัฒนาชุมชน, 2532)

1. ด้านความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในกิจกรรม/โครงการพัฒนาหมู่บ้านของตน
(15 คะแนน) มีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้

- 1.1 มีการจัดตั้งกองทุนสาธารณสุข กิจกรรมยา เวชภัณฑ์ หรือ
กิจกรรมสุขภาพอนามัยแม่และเด็ก และการสร้างภูมิคุ้มกัน
อย่างใดอย่างหนึ่ง 1 แห่ง (3 คะแนน)
- 1.2 มีการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน อย่างน้อย 1 แห่ง (3 คะแนน)
- 1.3 มีการจัดตั้งร้านค้าหรือศูนย์สาธิตการตลาด อย่างน้อย 1 แห่ง
(3 คะแนน)
- 1.4 มีการจัดตั้งกลุ่ม เกษตรกรหรือกลุ่มอาชีพแม่บ้าน เกษตรกร
อย่างน้อย 1 กลุ่ม (3 คะแนน)
- 1.5 ก.ม.ใช้ กชช. 29 หมวด จปฐ. เป็นเครื่องมือในการตัดสินใจ
แก้ปัญหของหมู่บ้าน โดยจัดทำโครงการทั้งใช้เงินและไม่ใช้เงิน
อย่างน้อย 3 โครงการ (3 คะแนน)

2. ด้านคุณภาพชีวิตของประชาชนในหมู่บ้าน (35 คะแนน) มีเกณฑ์การให้
คะแนน ดังนี้

- 2.1 ประชาชน มีน้ำสะอาดดื่ม 2 ลิตร/คน/วัน (5 คะแนน)
- 2.2 ประชาชนมีส้วมราคน้ำใช้ทุกครัวเรือน (5 คะแนน)
- 2.3 มีการจัดทำรั้วบ้าน บ้านเรือนสะอาด บริเวรบ้านมีที่เก็บขยะ
(5 คะแนน)

- 2.4 ประชาชนในหมู่บ้านไม่ต่ำกว่าร้อยละ 80 มีการวางแผนครอบครัว (5 คะแนน)
- 2.5 ไม่มีคดีอาชญากรรมและเด็ก เลิกขโมยน้อย เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ในรอบปีที่ผ่านมา (5 คะแนน)
- 2.6 มีการจัดเวรยามของหมู่บ้านอย่างสม่ำเสมอ (5 คะแนน)
- 2.7 ประชาชนไปใช้สิทธิ ออกเสียง เลือกตั้งทุกครั้งมากกว่าครึ่งของประชาชน ที่มีสิทธิทั้งหมด (5 คะแนน)

3. ด้านการพัฒนาและการทำนุบำรุงสาธารณสมบัติ การอนุรักษ์ธรรมชาติและสภาพแวดล้อมของชุมชน (10 คะแนน) มีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้

- 3.1 มีถนนในหมู่บ้านสามารถใช้สัญจรไปมาได้ตลอดปี (2 คะแนน)
- 3.2 มีศูนย์บริการชุมชนหรือศูนย์พัฒนาตำบลอย่างน้อย 1 แห่ง (2 คะแนน)
- 3.3 มีที่เล่นกีฬาประจำหมู่บ้าน อย่างน้อย 1 แห่ง (2 คะแนน)
- 3.4 มีสิ่งสาธารณประโยชน์ใช้งานได้ตลอดปี (2 คะแนน)
- 3.5 มีการอนุรักษ์ธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ สัตว์ป่า ปะการัง การปลูกป่าชุมชน แหล่งน้ำธรรมชาติ (2 คะแนน)

4. ด้านการเสริมสร้างและรักษาไว้ซึ่งคุณธรรม ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น ชุมชนในหมู่บ้าน (15 คะแนน) มีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้

- 4.1 มีกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา เป็นประจำ (3 คะแนน)
- 4.2 มีการอนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น (3 คะแนน)
- 4.3 ประชาชนมีความสามัคคี เสียสละ (3 คะแนน)
- 4.4 ประชาชนไม่เล่นการพนัน และลดละเลิกอบายมุข (3 คะแนน)
- 4.5 ประชาชนรู้จักประหยัด และรู้จักประมาณคนในการดำรงชีวิต (3 คะแนน)

5. ด้านความสามารถในการรวมกลุ่ม องค์กรประชาชน เพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนเองได้ (10 คะแนน) มีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้

- 5.1 มีการจัดตั้งกลุ่มถูกต้องตามขั้นตอน (2 คะแนน)
- 5.2 สมาชิกปฏิบัติตามระเบียบ กฎ ข้อบังคับของกลุ่ม (2 คะแนน)
- 5.3 ประชาชนได้เข้าร่วมเป็นผู้รับผิดชอบ หรือดำเนินการตามโครงการมากกว่าครึ่งของครัวเรือนทั้งหมด (2 คะแนน)
- 5.4 ประชาชนได้เข้าร่วมประชุมทุกครั้งเมื่อมีการประชุมมากกว่าร้อยละ 60 (2 คะแนน)
- 5.5 มีผู้นำที่เข้มแข็ง จนทำให้กลุ่มมีกิจกรรมที่เจริญก้าวหน้า (2 คะแนน)

6. ด้านการนำหรือใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมต่าง ๆ ในการประกอบอาชีพให้สอดคล้องกับการดำรงชีวิตของประชาชนในหมู่บ้าน (15 คะแนน) มีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

- 6.1 มีครัวเรือนที่ใช้ปุ๋ยเคมีหรือปุ๋ยหมัก เพื่อเพิ่มผลผลิตไม่น้อยกว่าร้อยละ 70 ของครัวเรือนที่ทำการเกษตรทั้งหมด (3 คะแนน)
 - 6.2 มีครัวเรือนที่ใช้พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ที่ทางราชการส่งเสริมไม่น้อยกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนทั้งหมด (3 คะแนน)
 - 6.3 มีครอบครัวที่ทำไร่นา สวนผสม ไม่น้อยกว่าร้อยละ 20 ของครัวเรือนทั้งหมด (3 คะแนน)
 - 6.4 มีครัวเรือนที่มีการปลูกพืชหมุนเวียน เช่น พืชตระกูลถั่ว ผักต่าง ๆ และการปลูกพืชแซมในสวนไม้ยืนต้น ไม่น้อยกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนทั้งหมด (3 คะแนน)
 - 6.5 มีครัวเรือนที่รู้จักการถนอมอาหารไว้บริโภคและจำหน่ายอย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่น้อยกว่าร้อยละ 10 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด (3 คะแนน)
- รวมคะแนนทั้งหมด 100 คะแนน

ตอนที่ 5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของผู้นำในงานพัฒนาชุมชน หอจะรวบรวมได้ดังนี้

พินิจ ลาภอนานท์ (2529) ได้ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท พบว่าบทบาทของพระสงฆ์ที่ดำเนินกิจกรรมสังฆพัฒนาในชุมชนต่าง ๆ ในภาคอีสาน สามารถจำแนกได้ 4 ลักษณะคือ

1. บทบาทผู้ส่งเสริมการพัฒนา
2. บทบาทผู้นำการพัฒนา
3. บทบาทผู้ประสานงาน
4. บทบาทที่เลี้ยงสนับสนุนการพัฒนาในหมู่บ้าน

ลักษณะกิจกรรมการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ในภาคอีสานมี เป้าหมายสำคัญอยู่ที่การแก้ไข ปัญหาความทุกข์ยากของชาวชนบท โดยมีปัญหาอุปสรรคที่สำคัญคือ พระสงฆ์ส่วนใหญ่แสดงบทบาทในฐานะผู้นำในการพัฒนา ทำให้ชาวบ้านมีการพัฒนาตนเองน้อย ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของงานสังฆพัฒนา จึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับตัวชนบทเองแต่จะขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถของพระสงฆ์แต่ละรูปเป็นสำคัญ

เวรดี ไชยทาน (2523) ได้ศึกษาพฤติกรรมผู้นำที่เป็นอุปสรรคและ/หรือส่งเสริมงานพัฒนาชุมชน โดยเปรียบเทียบพฤติกรรมของผู้นำในหมู่บ้านดี เค่นกับผู้นำในหมู่บ้านที่มีลักษณะใกล้เคียง พบว่า ผู้นำของหมู่บ้านดี เค่นมีลักษณะ เค่นกว่าและมีลักษณะที่ส่งเสริมงานพัฒนาชุมชน ซึ่งได้แก่

1. ให้ความสนใจต่อสถานการณ์ สภาพและความเป็นไปต่าง ๆ ในชุมชน
2. ค้นปัญหาและความต้องการของประชาชนในชุมชน
3. จัดการกับปัญหาในการดำเนินกิจกรรมพัฒนาชุมชน
4. ติดตามผลการแก้ไขปัญหาในชุมชน

นอกจากนี้แล้วยังให้ข้อเสนอแนะว่า ถ้าหากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้าไปดำเนินงานในระดับหมู่บ้านตามแนวคิดของการพัฒนาชุมชน ตระหนักในพลังของชาวบ้าน และกำหนดยุทธวิธีที่จะสร้างพลังชุมชนหรือพัฒนาชุมชน โดยการสนับสนุนทั้งด้านวิชาการ วัสดุอุปกรณ์ และงบประมาณอย่างสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของแต่ละหมู่บ้านแล้ว จะสามารถพัฒนาพฤติกรรมผู้นำ เพื่อกระบวนการพัฒนาชุมชนในระดับหมู่บ้านได้ผลดียิ่งขึ้น

โอวาท สุทธนารักษ์ (2531) ได้ศึกษาบทบาทของผู้นำการเปลี่ยนแปลงในการจัดการศึกษาเพื่อการพึ่งตนเองของประชาชน โดยศึกษาบทบาท 2 ด้าน ของผู้นำการเปลี่ยนแปลงในการจัดการศึกษาเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน พบว่า

1. ผู้นำการเปลี่ยนแปลงไม่ได้จัดสรรบทบาทในการสร้างจิตสำนึก เพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนขึ้นภายในกลุ่มของคนเป็นทางการ หากแสดงบทบาทอย่างไม่เป็นทางการตามลักษณะเค่น

ของแต่ละคน ประกอบด้วยบทบาท 5 ด้าน คือ ด้านผู้นำกลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลง ด้านผู้นำทางเทคนิคการเกษตร ด้านผู้นำทางความคิด ด้านผู้นำทางการปฏิบัติการ และด้านผู้นำทางการประชาสัมพันธ์ ผู้นำการเปลี่ยนแปลงใช้กลวิธีที่สัมพันธ์กันในการสร้างจิตสำนึกเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนคือ การสาธิต การกระตุ้นให้คิด และการให้ความรู้ และการใช้โอกาสหรือสารอย่างไม่เป็นทางการในการสร้างจิตสำนึกเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนเป็นส่วนใหญ่

2. ผู้นำการเปลี่ยนแปลงมีบทบาทในการจัดองค์กรประชาชน 2 องค์กร เพื่อหนุนช่วยการพึ่งตนเองของชุมชน คือ กลุ่มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและกลุ่มปุ๋ย ในกลุ่มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำนั้น ผู้นำการเปลี่ยนแปลงมีฐานะเป็นส่วนหนึ่งของแกนนำในการจัดองค์กรร่วมกับหน่วยงานราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานน้อยมาก ส่วนในกลุ่มปุ๋ยนั้นผู้นำการเปลี่ยนแปลงมีบทบาทเป็นกลุ่มแกนในการจัดองค์กร ประชาชนมีส่วนร่วมในระดับสูงทุกขั้นตอนของการดำเนินงาน

3. ผลกระทบของบทบาทของผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีต่อความเปลี่ยนแปลงในการทำไร่นาสวนผสมอยู่ในระดับน้อย โดยมีสาเหตุมาจากปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง คือ การขาดการจัดองค์กรภายในผู้นำกลุ่มการเปลี่ยนแปลงเอง ทำให้ผู้นำการเปลี่ยนแปลงไม่สามารถยกระดับบทบาทของการใช้ปัจจัยที่มีอิทธิพลเพียงพอต่อการสร้างผลกระทบดังกล่าวได้

นอกจากนี้แล้วจากรายงานการวิจัย เรื่อง บทบาทของผู้นำท้องถิ่นในโครงการสร้างงานในชนบท โดยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (2526) ได้ศึกษาเฉพาะบทบาทของผู้นำท้องถิ่นในโครงการสร้างงานในชนบท พบประเด็นที่น่าสนใจ คือ

1. ความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ และระดับการศึกษาของคณะกรรมการสภาตำบลมีผลต่อระดับการปฏิบัติความบทบาทหน้าที่ในระดับสูงพอสมควร
2. ความสามารถในการสร้างแรงจูงใจ มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จของโครงการ คือ คณะกรรมการสภาตำบลที่มีความสามารถในการสร้างแรงจูงใจสูงกว่า ทำให้โครงการประสบความสำเร็จมากกว่า
3. ความสามารถในการสร้างแรงจูงใจ มีอิทธิพลต่อความสำเร็จของงานมากพอสมควรในการทำงานพัฒนา

4. ผู้นำท้องถิ่นที่มีการประชุมให้ราษฎรได้ทราบความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับโครงการอย่างสม่ำเสมอ มีส่วนช่วยให้งานโครงการประสบความสำเร็จสูง

5. คุณลักษณะที่สำคัญของผู้นำ เช่น การมีความซื่อสัตย์สุจริต มีความคิดริเริ่ม มีความรอบรู้ มีความเฉลียวฉลาด ฯลฯ มีผลต่อความสำเร็จของงานโครงการเป็นอย่างมาก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย